

**KUSHTETUTA E REPUBLIKES
ITALIANE**

«Asambleja ka përpiluar dhe hartuar Kushtetutën si një pakt miqësor dhe vëllazëror i gjithë popullit italian, të cilit i ka dhënë detyrën që të jetë mbrojtës i rreptë i të drejta-ve dhe realizues i disiplinuar i saj.»

Umberto Terracini

Një pakt miqësor dhe vëllazëror. Kjo ishte Kushtetuta për Umberto Terracini – një nga tre personat që e firmosën, së bashku me De Gasperi dhe De Nicola. Këto ishin fjalët që përdori në vitin 1947 për t'i prezantuar popullit italian tekstin më të rëndësishëm të shtetit tonë ligjor. Në atë kohë, ishim ne që emigronim. Shkonim në Shtetet e Bashkuara, në Gjermani, në Kanada. Tani, pas shumë vjetësh, kur çdo ditë mbërrijnë në vendin tonë njerëz të shumtë nga anë të ndryshme të botës për të jetuar dhe për tu përshtatur me jetën e këtushme, mendoj se pakti në fjalë është ende i vlefshëm dhe frytdhënës.

Miqësi dhe vëllazëri. Ftesa e Terracinit për të shtrënguar duart, për t'u bërë vëllazër me njëri-tjetrit, i drejtohej një vendi dhe një populli që dilte nga lufta civile. Këto dy fjalë ishin një ftesë për paqe, për një ballafaqim qytetar. Ç'është miqësia, veçse një marrëdhënie, në të cilën dy apo më shumë burra dhe gra takohen, njihen, ndikohen nga njëri-tjetri, ndryshojnë në mënyrë të ndërsjelltë, duke mos i imponuar asnjëherë tjetrit forcërisht vizionin vetjak? Ç'është vëllazëria, veçse një mënyrë e të kërkuarit çdo ditë, madje edhe me mund, një bashkëjetesë paqësore?

Duhet mbajtur gjithmonë parasysh situata në të cilën u miratua Kushtetuta. Menjëherë pas fashizmit dhe luftës, Italia ishte një vend thellësisht i ndarë dhe i përçarë nga ndasi të thella, kundërshti të ndezura, përcmim ndaj grave, kundërvënie për fakte që lidheshin me historinë, gjeografinë, rangun shoqëror e kulturën. Duhet ndrequr gjithçka në një gjendje varfërie të skajshme, konflikti, mbrapshtie, shfrytëzimi dhe dhune. Kishte nevojë për liri, për barazi, për paqe. Për këtë arsye Kushtetuta jonë, në nenin 3, i cakton Republikës detyrën e çrrënjësjes, heqjes dhe zhdukjes së të gjitha pengesave ekonomike dhe shoqërore që mund të pengojnë barazinë mes qytetarëve. Sepse pa barazi nuk mund të ketë liri. Ashtu siç pa të nuk mund të ketë zhvillim të plotë të individualitetit njerëzor, as pjesëmarrje të frytshme të të gjithëve, burra a gra qofshin, në organizimin politik, ekonomik dhe shoqëror të vendit.

Një tjetër gjë që më pëlqen të kujtoj nga fjala e Terracini-t është, kur ai thotë se fati i Kushtetutës i është besuar popullit italian. Ai, populli, duhet të jetë realizuesi. Realizuesi dhe mbrojtësi. Çfarë do të thotë realizuesi? Dikush që e vë në jetë dhe e shndërron një tekst të shkruar, në konkretizim levizjesh, ndjenjash, aspiratash dhe nevojash. As ligji më i mirë nuk jeton, nëse nuk zbatohet përditë nga burrat e gratë. Jemi ne pra, burrat dhe gratë që jetojnë sot në Itali, italianë dhe emigrantë, që duhet të vigjilohet që asnjë mosmarrëveshje të mos rikthehet si në kohën e fashizmit dhe të luftës. Jemi ne që duhet të kemi kujdes që racizmi, shfrytëzimi dhe padrejtësitë të mos rishfaqen, ose të eliminohen atje ku për fat të keq ekzistojnë. Kushdo që ka zgjedhur të jetojë në Itali, e ka për detyrë të ndërmjetësojë që ligjet të përshtaten me realitetin që ndryshon. Ajo çka kemi sot përpara është një realitet me ndarje, vetmi, me kompleksitete shoqërore dhe në ndryshim të shpejtë e të vazhdueshëm. Pasiguria, paqëndrueshmëria, frika nga i ndryshmi, janë pjesë e ekzistencës sonë.

Për t'i kapërcyer të gjitha këto nuk vlen mbyllja në vetvete, vendosja e kufijve, përjashtimi. Duhet përkundrazi të rinovojmë paktin e bashkëjetesës, atë për të cilin Terracini fliste qysh në 47-ën. Duhet ta shikojmë të qenurit ndryshe si një pasuri, nërshkëmbimin si një burim vlerash. Sot Italia është më e madhe; përbëhet nga burra e gra të lindur në Itali dhe të ardhur nga vende të tjera. Të gjithë bashkë përbëjnë mundësinë tonë të madhe. Të gjithë këta burra e gra janë mbartës të drejtash të pacënueshme.

Kushtetuta jonë shprehet qartë për këtë. Të drejtat individuale janë të pacënueshme për të gjithë dhe përmenden një për një. E drejta e qarkullimit të lirë, ajo e tubimeve paqësore, e shpalljes së

besimit fetar personal, e shprehjes së lirë të mendimit dhe e mosnënshtrimit ndaj masave të sigurisë pa patur garancitë e caktuara. Të gjithë kanë të drejtën e shkollimit, punësimit, edukimit të fëmijëve, të organizimit në sindikata, kështu shprehet karta jonë e të drejtave. Një kartë moderne e të drejtave, e përparuar në aspektin kulturor. Një kartë që siç e thamë, njeh të drejtat, lirinë dhe barazinë. Një kartë që kërkon përmbushjen e detyrimeve. Nga ana e të gjithëve.

Nuk kemi nevojë për asgjë tjetër, për të arritur një pakt të bashkëjetesës qytetare. Nuk kemi nevojë për një Kushtetutë tjetër apo rregulla të veçanta për emigrantët. Kushdo që jeton në Itali duhet patjetër të pranojë paktin e bashkëjetesës. Në themel të këtij pakti, ashtu si në 1947, është Kushtetuta. Për një bashkëjetesë që respekton dinjitetin e barabartë, të drejtat themelore të çdo individi, dhe detyrimet e domosdoshme kundrejt tjetrit dhe kundrejt gjithë shoqërisë.

Për këtë arsye duam dhe duhet të nxisim dhe të kujtojmë Kushtetutën, të përhapim njohjen e saj mes emigrantëve dhe mes atyre që edhe pse italianë, ende nuk e njohin mirë atë. Duhet të flasim në vendet e punës, në shkollat, në zyrat publike, në mënyrë që së bashku me gjuhën italiane Kushtetuta të kthehet në një faktor integrimi shoqëror dhe pikëpjekjesh kulturorë. Ata që jetojnë prej kohësh në Itali dhe ata porsaardhur, duhet të diskutojnë mbi parimet themelore të demokracisë sonë.

Kushtetuta jo vetëm që duhet të respektohet nga të gjithë, por ajo është e të gjithëve dhe për të gjithë ata që jetojnë në Itali. Një pakt i bazuar mbi njohjen e ndryshimeve dhe respektin e ndërsjelltë në bashkëjetesës. Duke u mbështetur mbi këto dy parime ne duhet të përiqemi të ndërtojmë bashkëjetesën në të gjithë territorin, në komunitetet vendore, minibashkitë ashtu si në lagjet. Për te ndër-tuar në këtë mënyrë Italinë dhe italianët e së nesërme, qofshin ata të lindur në Itali apo jashtë saj.

Paolo Ferrero
Ministri për Solidaritetin Social

KUSHTETUTA DHE BASHKËJETESA rinovimi i paktit të bashkëjetesës për të forcuar demokracinë.

Gjithnjë e më shumë, jemi qytetarë dhe qytetare të komuniteteve pluraliste, në të cilat kombësitë, gjuhët, kulturat dhe fetë e ndryshme bashkëjetojnë duke sjellë ndryshime të thella. Emigracioni është një sfidë për demokracinë tonë: ekziston rreziku që një shfaqje e deformuar e këtij fenomeni, të shkaktojë tek shoqëria qëndrime mbylljeje, frike dhe mosbesimi; por në të kundërt ekziston edhe mundësia që emigrimi të jetë një rast i mirë për të afirmuar një kulturë të re të bashkëjetesës, pikërisht duke u nisur nga realiteti dhe problematikat konkrete që ai paraqet.

Megjithë përvojën e përditshme të miliona njerëzve, e cila ka ndikuar pozitivisht në përmirësimin e marrëdhënieve midis shtetasve italianë dhe atyre të huaj, mbizotëron ende në opinionin publik një qëndrim negativ kundrejt pranisë së emigrantëve në vendin tonë, dhe kjo sjell si pasojë procese të tilla si diskriminimin dhe marginalitetin social, çka duhet luftuar me vendosmëri.

Nevojitet një pakt i ri social, i bazuar mbi ekuilibrin midis të drejtave dhe detyrave të gjithësecilit, midis lirisë individuale dhe përgjegjësisë kolektive. Duhet mjetet përfshirës për t'u siguruar të gjithëve të drejta dhe dinjitet të barabartë. Mbi të gjitha, është e nevojshme të nxitet njohja e ndërsjelltë, takimi dhe shkëmbimi i kulturave në kuptimin dinamik e jo atë statik e të pandryshueshëm, duke nxitur protagonizmin dhe përgjegjshmërinë e migrantëve në proceset e integritit, duke filluar që nga brezat e rinj. Projekti "Qytete të hapur" parashtron pikërisht këto objektiva dhe gjen tek Kushtetuta busullën që mund të orientojë punën për realizimin e tyre.

Kushtetuta jonë është baza mbi të cilën u themelua pakti i bashkëjetesës civile, i cili ka sjellë në Itali zhvillimin e një demokracie të shëndoshë, me pjesëmarrje të gjerë popullore, me pluralizëm dhe kulturë të së mirës së përbashkët. Ai pakt duhet përforcuar dhe rinovuar në përputhje me ndryshimet që pëson shoqëria, me hyrjen e subjekteve të reja sociale, me nevojat, të drejtat. Por edhe njëherë, pikërisht në largpamësinë dhe ekuilibrin e atyre parimeve kushtetuese, mund të gjejmë përgjigjet që kërkojmë.

Për këtë arsye, e përkthym Kushteturën Italiane në 10 gjuhët më të përhapura mes emigrantëve të pranishëm në Itali. Duam që ajo të bëhet objekti i një fushatë njohjeje dhe diskutimi publik, kryesisht mes të rinjve italianë dhe atyre të huaj. Të nxisim në Komuna, në shkolla, në vendet dhe lagjet me të huaj, mundësi takimi dhe dialogimi, ku qytetarë të kombësive të ndryshme të mund të arsyetojnë dhe dialogojnë për aktualitetin e parimeve të sipërpërmendura, nën dritën e kulturave të ndryshme që mbartin.

Jemi të sigurt se kjo do të favorizojë një proces njohjeje dhe pranimi të ndërsjelltë në komunitetet tona lokale, si dhe do të japë një kontribut konkret në angazhimin kolektiv dhe të gjerë, çka është e domosdoshme, nëse duam të rrenjosim një kulturë të re të bashkëjetesës në shoqërinë pluraliste.

Romë, 25 maj 2007

Paolo Beni
President i ARCI

Eshtë e vërtetë që italianët i njohin në thelb parimet e Kushtetutës? Është një pyetje që ngrihet shpesh dhe, që e shoqëruar thuhet gjithmonë nga një përgjigje negative, i bashkohet thirrjes nxitëse për një vëmendje më të madhe ndaj edukatës qytetare, drejtuar veçanërisht të rinjve. Të qenurit i ndërgjegjshëm për themelet e Shtetit tonë, për idetë që frymëzojnë rregullat, për hullitë ligjore që janë në themel të veprimtarisë së ligjvënësit, duhet të jenë angazhimi i ndërgjegjshëm i çdo qytetari. Por e dimë që nuk është kështu, e kotë ta fshehim. Për këtë arsye duhet të shihet me përparësi të madhe nisma që ARCI ka ndërmarrë nëpërmjet projektit “Qytete të hapura”, me përkthimin në dhjetë gjuhë të tekstit kushtetues.

Në një shoqëri të shndërruar gjithmonë e më tepër kulturalisht dhe me popullsi shumë-kulturore, ku në disa raste qytetarët e rinj jetojnë në Itali prej pak vitesh, afrimi me Kushtetutën mund të jetë një mundësi përthelimi për vendin, i cili mund t'i ndihmojë dhe të na ndihmojë për të kuptuar dhe përditësuar të drejtat, si dhe detyrimet e të gjithëve ne. Një çast meditimi, ndërgjegjësimi, në të cilin nisma jonë mund të kontribuojë duke mbërritur edhe tek ata që kanë lindur qytetarë italianë, e si të tillë janë të prirur të nënvlerësojnë apo të marrin të mirëqenë besimin mbi norma të caktuara.

Sa më i madh të jetë ndërgjegjësimi dhe mbështetja e ndërsjelltë, aq më lehtësisht të arrihëm do të jenë objektivat e bashkëjetesës dhe kohezionit midis eksponentëve të të njëjtit popull.

Siena, 28 Maj 2007

Gabriello Mancini
*President i Fondacionit
“Monte dei Paschi di Siena”*

PARIME THEMELORE

Neni 1 Italia është një Republikë demokratike, e bazuar në punën. Sovraniteti i përket popullit, që e ushtron atë në format dhe brenda kufijve të Kushtetutës.

Neni 2 Republika e saj dhe garanton të drejtat e padhunueshme të njeriut, qoftë si individ, qoftë në formacionet shoqërore ku zhvillohet personaliteti i tij, dhe kërkon kryerjen e detyrave të domosdoshme të solidaritetit politik, ekonomik e shoqëror.

Neni 3 Te gjithë shtetasit kanë dinjitet shoqëror të njëjta dhe janë të barabarta përpara ligjit, pa dallim seksi, race, gjuhë, feje, mendimi politik, kushtesh vetjake e shoqërore.

Eshtë detyrë e Republikës heqja e pengesave të karakterit ekonomik e shoqëror, të cilat, duke kufizuar në praktike lirinë dhe barazinë e shtetasve, ndalojnë zhvillimin e plotë të personalitetit njerëzor dhe pjesëmarrjen efektive të të gjithë punonjësve në organizimin politik, ekonomik e shoqëror të Vendit.

Neni 4 Republika u një dhe e pandare, një dhe zhvillon autonomi lokale; kryen, në shërbimet që varen nga shteti, dedecentralizimin administrativ me të gjere; i pershtat parimet dhe metodat e legjislacionit të saj me kërkesat e autonomise dhe të decentralizimit.

Neni 5 Republika, është një dhe e pandare, një dhe nxit autonomite vendore: realizon në shërbimet, që varen nga Shteti, një shpërqendrim të gjere administrativ; pershtat parimet dhe metodat e legjislacionit të saj me kërkesat e autonomise dhe të shpërqendrimit.

Neni 6 Republika kujdeset me norma të posacme për minoritetet gjuësore.

Neni 7 Shteti dhe Kisha katolike, janë, secili në fushën e vet, të pavarur dhe sovranë. Marrëdhëniet e tyre rregullohen nga Paktet e Lateranos. Ndryshimet e Pakteve, të pranuar nga të dy palët, nuk kërkojnë procedurë rishikimi të Kushtetutës.

Neni 8 Te gjitha besimet fetare janë njësoj të barabarta përpara ligjit. Besimet fetare, të ndryshme nga ai katolik, kanë

të drejtë të organizohen sipas statuteve të veta, për aq sa keto nuk vijnë në kundërshtim me rendin juridik italian. Marrëdhëniet e tyre me shtetin rregullohen me ligj mbi bazën e marrëveshjeve me përfaqësitë përkatëse.

Neni 9 Republika nxit zhvillimin e kulturës dhe kërkimin shkencor e teknik. Ajo kujdeset për mjedisin dhe pasuritë historike e artistike të Kombit.

Neni 10 Rendi juridik italian u pershtatet normave të së drejtës ndërkombëtare përgjithësisht të pranuar. Gjendja juridike e shtetasit të huaj rregullohet me ligj, në pajtim me normat dhe traktatet ndërkombëtare. Shtetasi i huaj, të cilit në vendin e vet i ndalohet ushtrimi efektiv i lirisë demokratike të garantuara nga Kushtetuta italiane, ka të drejtë strehimi në territorin e Republikës, sipas kushteve të përcaktuara me ligj. Nuk lejohet ekstradimi i shtetasit të huaj për vepra penale politike.

Neni 11 Italia e hedh poshtë luftën si instrument cenimi të lirisë së popujve të tjere dhe si mjet zgjidhjeje të mosmarrëveshjeve ndërkombëtare, pranon, në kushte barazie me shtetet e tjera, kufizime të sovranitetit për aq sa janë të nevojshme për një rend që të sigurojë paqen dhe drejtësinë ndërmjet Kombeve; ajo incurojë dhe favorizon organizatat ndërkombëtare që kanë këte qëllim.

Neni 12 Flamuri i Republikës është tringjyresci italian: i gjelber, i bardhë dhe i kuq, me tre shiritë vertikale me permasa të barabarta. Pjesa e parë të drejtat dhe detyrat e shtetasve

TE DREJTAT DHE DETYRAT E SHTETASVE

KREU I MARRËDHËNIET CIVILE

Neni 13 Liria vetjake nuk mund të dhunohet. Nuk lejohet asnjë formë burgosjeje, inspektimi ose kontrolli vetjak, dhe as ndonjë kufizim tjetër i çfaredoshëm i lirisë vetjake, përveçse me një akt të arsyetuar të autoritetit gjyqësor dhe vetëm në rastet dhe menyrat e parashikuara me ligj. Në rastet e jashtëzakonshme domosdoshmerie dhe urgjence, të përmendura shprehimisht në ligj, autoriteti i sigurimit publik mund të marrë

masa te perkohshme, te te cilat brenda 48 oreve duhet t'i njoftohen autoritetit gjyqesor dhe, ne rast se ky nuk i sanksionon brenda 48 oreve pasardhese, quhen te shfuqizuara dhe mbeten pa efekt.

Ndeshkohet cdo dhune fizike ose morale ndaj atyre personave qe sidocofte u nenshtrohen kufizimeve te lirise. Me ligj caktohen kufijte maksimale te paraburgimit.

Neni 14 Banesa nuk mund te dunohet. Ne te nuk mund te kryhen kontrole ose bastisje a sekuestrime, pervecse ne rastet dhe menytrat e percaktuara me ligj, sipas garancive te parashikuara per arsye shendetesore dhe te sigurimit publik ose per qellime ekonomike e fiskale rregullohen me ligje te posacme.

Neni 15 Liria dhe fshehtesia e korrespondences dhe e cdo forme tjeter komunikimi nuk mund te dhunohen. Kufizimi i tyre mund te behet vetem me nje akt te autoritetit gjyqesor me garancite e percaktuara me ligj.

Neni 16 Cdo shtetas mund te vizite e te qendrojte lirisht ne cdo pjese te territorit kombetar, me perjashtim te kufizimeve qe ligji cakton ne perjithesi per shkaqe shendetesore ose sigurimi. Asnje kufizim nuk mund te vihet duke u nisur nga arsye politike.

Cdo shtetas eshte i lire te dale nga territori i Republikes dhe te kthehet ne te, pervecse kur ka detyrime ligjore.

Neni 17 Shtetasit kane te drejte te tubohen paqesisht dhe pa arme. Per tubimet, edhe ne nje vend te hapur per publikun, nuk kerkohet njoftim paraprak. Per tubime ne vende publike duhen njoftuar paraprakisht autoritetet, te cilat mund t'i ndalojne vetem per shkaqe te verteteshme sigurimi ose paprekshmerie publike.

Neni 18 Shtetasit kane te drejte te organizohen lirisht, pa autorizim, per qellime qe nuk u ndalohen individeve nga ligji penal. Ndalohen shoqatat e fshehta dhe ato qe ndjekin, qofte edhe terthorazi, synime politike nepermjet organizimeve te natires ushtarake.

Neni 19 Te gjithet kane te drejte te manifestojne lirisht besimin e vet fetar ne cfaredo forme, individuale ose kolektive, ta propagandojne ate dhe te ushtrojne kultin perkates privatisht a publi-

kisht, me kusht qe te mos jene rite ne kundershtrim ne moralin shoqeror.

Neni 20 Karakteri kishtar dhe qellimi fetar ose i kultit i nje shoqate a institucioni nuk mund te jene shkak per kufizime te posacme legjislative, por dhe as per barra te posacme fiskale formirnin aftesine juridike dhe cdo forme te veprimtarise se saj.

Neni 21 Te gjithet kane te drejte te shprehin lirisht mendimin e vet me fjale, me shkrim dhe me cdo mjet tjeter perhapjeje.

Shtypi nuk mund t'u nenshtrohet autorizimeve ose censurave. Mund te kryhet sekuestrim vetem ne nje akt te arsyetuar te autoritetit gjyqesor ne rast krimesh, per te cilat ligji per shtypin e autorizon ate shprehimisht, ose ne rastin e shkeljes se normave qe vete ligji parashikon per percaktimin e pergjegjesve.

Ne raste te tilla, kur ka urgjence te domosdoshme dhe nuk eshte e mundur nderhyrja ne kohe e autoritetit gjyqesor, sekuestrimi i shtypit periodik mund te kryhet nga oficeret e policise gjyqesore, te cilet menjehere, dhe gjithmone brenda 24 oreve, duhet te njohet autoritetin gjyqesor.

Ne rast se ky i fundit nuk sanksionon ate brenda 24 oreve pasardhese, sekuestrimi konsiderohet shfuqizuar dhe pa kurrferet efkti.

Ligji mund te vendose, me norma te karakterit te pergjithshem qe behen publike mietet e financimit te shtypit periodik.

Ndalohen botimet me shtyp, shfaqjet de te gjitha manifestimet e tjera ne kundershtrim me moralin shoqeror. Ligji cakton masat e pershtatshme per parandalimindhe ndeshkimin e shkeljeve.

Neni 22 Askuit nuk mund t'i hiqen, per shkaqe politike, zotesia juridike shtetesia, emri.

Neni 23 Asnje detyrim personal ose pasuror nuk mund te ventoset ne baze te ligjit.

Neni 24 Te gjithet mund t'i drejtohen gjykates per mbrojtjen e te drejtave dhe interesave te tyre te ligjshme.

Mbrojtja eshte nje e drejte qe nuk mund te dhunohet ne gjendje e faze te procesit. Personat qe nuk jane ne gjende, u sigurohen, me institutet posacme, mjetet per te vepruar dhe per t'u mbrojtur perparat juridiksioni. Ligji percakton kushtet dhe menytrat per ndreqjen e gabineve gjyqesore.

Neni 25 Askujt nuk mund t'i ndryshohet gjyqtari i natyrshem i paracaktuar me ligj. Askush nuk mund te denohet, vecse ne beze te nje ligji qe te kete hyre ne fuqi perpara kryrjes se vepres. Askush nuk mund t'u nenshtrohet masave te sigurimit, vecse ne rastet e parashikuara ne ligj.

Neni 26 Ekstradimi i shtetasit mund te lejohet vetem nese eshte i parashikuar shprehimisht ne konventat nderkombetare . Ekstradimi nuk mund te lejohet ne asnje rast per vepra penale politike.

Neni 27 Pergjegjesa penale eshte vetjake. I pandehuri nuk konsiderohet fajtor deri ne denimin perfundimtar. Denimet nuk mund te jene trajtime ne kundershtim me ndjenjat njezore dhe duhet te synojne ne riedukimin e te denuarit. Nuk lejohet denimi me vdekje, pervec rasteve te parashikuara nga ligjet ushtarake te kohes se luftes.

Neni 28 Funksonaret dhe nepunesit e Shtetit dhe te institucioneve publike jane pergjegjes drejtpersdrejti, sipas legjeve penale, civile dhe administrative, per veprimet e kryera duke shkelur te drejtat. Ne raste te tilla pergjegjesa civile shtrihet te Shteti dhe tek institucionet publike.

KREU II

MARREDHENIET ETIKO-SHOQERORE

Neni 29 Republika njeh te drejtat e familjes si shoqeri natyrore e bazuar ne martesen. Martesa rregullohet mbi bazen e barazise morale e juridike te bashkeshorteve, brenda kufijve te caktuar me ligj per garantimin e unitetit familjar.

Neni 30 Eshte detyre dhe e drejte e prinderve mbajtja, arsimimi dhe edukimi i femijeve, edhe kur kane lindur jashte marteses. Ne rastet e pazotesise se prinderve, ligji do te percaktoje menytrat se si do te kryhendetyrat qe u ngarkohen atyre. Ligji u siguron femijeve te lindur jashte marteses cdo mbrojtje juridike e shoqerore, ne pajtim me te drejtat e anetareve te familjes se ligjshme. Ligji percakton normat dhe kufijte per kerkimin e atesise.

Neni 31 Republika lehteson me masa ekonomike dhe perkujdesje tetjera krijimin e familjes dhe plotesimin e detyrave perkatese, me nje vemend-

je te vecante per famijet e medha. Ajo mbron nenen, femijet dhe te rinjte, duke favorizuar institutet e nevojshme per kete qellim.

Neni 32 Republika kujdeset per shendetin si nje e drejte themelore e individit dhe nje interes i kolektivitetit, dhe garanton mjekime falas te skamurit. Askush nuk mund te detyrohet per nje trajtim shendetesor te percaktuar vecse me dispoziteligjore. Ligji ne asnje rast nuk mund te shkele kufijte qe imponon respekti per njeriun.

Neni 33 Ari dhe shkenca jane te lire dhe i lire eshte mesimi i tyre. Republika cakton normat e pergjithshme per arsimin dhe krijon shkolla shtetore per te gjitha rendet dhe shkallet. Institucionet dhe privatet kane te drejte te krijojne shkolla dhe institute edukimi, pa shpenzime per Shtetin.

Ligji, ne percaktimin e te drejtave dhe detyrimeve te shkollave shtetore qe Kerkojne status te barabarte, duhet t'u siguroje atyre siguri te plote dhe nxenesve te tyre nje trajtim shkollor te barazvlefshem ne ate te nxenesve te shkollave shtetore.

Eshte i detyrueshem nje provim shtetoror per pranimin ne shkollat e cfaredo rendi dhe shkalle ose per perfundimin e tyre dhe permiresimin ne ushtrimin e profesionit. Institucionet e kultures se larte, universitetet dhe akademite, kane te drejte te vendosin vete nje rend autonomie brenda kufijve te percaktuara nga ligjet e Shtetit.

Neni 34 Shkolla eshte e hapur per te gjitha. Arsimi i ulet, i dhene te pakten per tete vjet, eshte i detyrueshem dhe falas. Ata qe jane te afte dhe qe e meritojne, edhe pse nuk i kane mundesite kane te drejte te arrijne shkallet me te larta te studimeve.

KREU III

RAPORTI EKONOMIC

Neni 35 Republica kontrollon punen ne te gjitha format e aplikimet e saje. Kuron formimin dhe scrijten profesionale te punetoreve. Nxit dhe favorizon marrevshjet dhe organizat internazionale qe kerkojne te bejne te njohur dhe te rregullojne te drejtat e punes. Njeh lirine e emigracionit, sipas detjimeve te vendosura nga ligje ne interesin e pergjithshem, , dhe kontrollon punen e Italianeve jashte.

Neni 36 Punetori ka te drejten e nje pagese ne perpjestim me kualitetin dhe sasine e pune se tije dhe ne cdo rast e mjaftueshme per te siguruar vetes dhe familjes se tije nje eksistence te lire e me dinjitet maksimumi i oreve te punes ditore jane te percaktuara me ligj. Punetori ka te drejten e pushimit javore dhe pushimeve vjetore te paguara nga te cilat nuk mund te hege dore.

Neni 37 Gruaja qe punan ka te njejtat te drejta dhe barazi pune te njejtën page qe kane edhe punetoret. Hushtet e punes duhet te lejone permbushjen e funksionit te saje esencial familjare dhe sigurimin per femijen dhe nenen, dhe nje mbrojtje te pershtateshme e speciale. Ligji stabilizon limitin minimal te mashës per pune te paguar Republika kontrollan punen e te miturve me norma specifike dhe u garanton atyre ne punen e barabarte, te drejten e barazise se pages.

Neni 38 Cdo shtetas i paafte per pune dhe pa mjetet e nevojshme per te jetuare ka te drejte per mbajtjen dhe asistencen shoqerore. Punonjesit kane te drejte qe te parashikohen dhe te sigurohen me mjete te pershtateshme per kerkesat e tyre jetike ne rast fatkeqesie, semundjeje, invaliditeti dhe pleqerie, papunesie pa dashje. Te paafte dhe te gjymtuarit kane te drejte per edukimin dhe pergatitjen profesionale. Per detyrat e parashikuara ne kete nen perkujdesen organe dhe institutet te ngritura ose te integruara nga Shteti. Asistenca private eshte e lire.

Neni 39 Organizimi sindikal eshte i lire. Sindikatave nuk mund t'u caktohet asnje detyrim, pervec regjistrimit te tyre prane zyrave lokale a qendrore, sipas normave te ligjit. Kusht per regjistrimin eshte qe statutet e sindikatave te sanksionojne nje rregullim te brendshem mbi baza demokratike. Sindikatat e regjistruara kane personalitet juridik. Te perfaqesuara si nje trup i vetem ne perpjesetim me anetaret e tyre, ato mund te nenshkruajne kontrata kolektive pune te detyrueshme per te gjithë pjesetanaret e kategorive te cilave u referohet kontrata.

Neni 40 E drejta per greve ushtrohet ne kuadrin e ligjeve qe e rregullojne.

Neni 41 Nisma ekonomike private eshte e lire. Ajo nuk mund te zhvillohet ne kundërshtim me

dobine shoqerore ose ne menyre qe i sjell demsigurise, lirise, dinjitetit njerezor. Ligji percakton programet dhe kontrollat e duhura qe veprimtaria ekonomike publike e private te mund te drejtohet e te bashkerendhoet per qelime shoqerore.

Neni 42 Prona eshte publike ose private. Pasurite ekonomike u perkasin Shtetit, institucioneve ose privateve. Prona private njihet dhe garantohet nga ligji, i cili percakton menytrat e fitimit te saj, te gizimit dhe kufite e saj, me qelime qe te sigurohet funksioni i saj shoqeror dhe qe ajo te behet e arritshme per te gjithë. Prona private mund te shpronsohet per shkaqe te interesit te pergjithshem, ne rastet e parashikuara nga ligji dhe kundrejt shperblimit. Ligji percakton normat dhe kufijte e trashegimise ligjore e me testament dhe te drejtat e Shtetit mbi trashegimite.

Neni 43 Per synime te nje dobie te pergjithshme ligji mund te rezervoje qe ne fillim ose te kaloje, me ane shpronjesimi dhe kundrejt shperblimit, ne dobi te Shtetit, te institucioneve publike ose te bashkesive punonjesish ose perdoruesish, ndermarrje te caktuara ose kategori ndermarrjesh qe kane te bejne me sherbime publike thelbesore ose me burime energji a me situatë monopoli ne te cilat te mbizoteroje interesi i pergjithshem.

Neni 44 Me quellim qe te arrihet shfrytezimi racional i tokes dhe te vendosen marredhenie te drejta shoqerore, ligji I imponon detyrime prones private mbi token. Cakton kufij per shtrirjen e saj sipas krahinave dhe zonave bujqesore, inkurajon dhe imponon bonifikimin e tokave, chnderrimin e latifondeve dhe rimekembjen e njesive prodhuese; mdihmon pronen e vogel dhe te mesme. Ligji percakton masa ne favor te zonave malore.

Neni 45 Republika njeh funksionin shoqeror te koopermit me karakter ndihme te ndersjelle dhe pa synime spekullimi privat. Ligji inkurajon dhe favorizon rritjen e tij me mjetet me te pershtateshme dhe verifikon, me kontrollat e duhura, karakterin dhe quellimet e tij. Ligji parashikon masa per mbrojtjen dhe zhvillimin e artizanatit.

Neni 46 Me synimin e ngritjes ekonomike e

shoqerore te punes dhe ne harmoni me kerkesat e prodhimit, Republika njeh te drejten e punonjesve per te bashkepunuar, ne menytrat dhe ne kufijte e caktuar nga ligji, ne administrimin e ndermarrjeve.

Neni 47 Republika inkurajon dhe mbron kursimet ne te gjitha format e tyre; disiplinon, bashkerendon dhe kontrollon ushtrimin e kreditit. Ajo favorizon perdorimin e kursimeve popullore per pronesine mbi banesen, per pronesine e drejtperdrejte ne bujqesi dhe per investimin aksionar te drejtperdrejte dhe te terthorthe ne komplekset e medha prodhuese te vendit.

KREU IV

MARREDHENIET POLITIKE

Neni 48 Jane zgjedhes te gjitha shtetasit, burra e gra, qe kane mbushur moshen madhore. Vota eshte vetjake dhe e barabarte, e lire dhe e fshehte. Ushtrimi i saj eshte detyre qytetare. E drejta e votes nuk mund te kufizohet vecse per pazotesi civile ose si pasoje e nje vendimi penal te formes se prere dhe ne rastet e padenjesise morale te percaktuara me ligj.

Neni 49 Te gjitha shtetasit kane te drejte te organizohen lirisht ne parti per te kontribuar me metoda demokratike ne percaktimin e politikës kombetare.

Neni 50 Te gjitha shtetasit mund t'u drejtojnë peticione Dhomave per te kerkuar masa legjislative ose per te parashtuar nevoja te perbashketa.

Neni 51 Te gjitha shtetasit te te dy sekseve mund te marrin pjese ne poste publike ose ne funksione te zgjedhshme ne kushte barazie, sipas kerkesave te percaktuara me ligj. Ligji mundet, per pranimin ne postet publike dhe ne funksione te zgjedhshme te barazoje me shtetasit vendas italianet qe nuk i perkasin republikes. Kushdo qe eshte caktuar ne funksione publike te zgjedhshme ka te drejte te disponoje kohen e nevojshme per kryerjen e tyre dhe te rueje vendin e tij te punes.

Neni 52 Mbrojtja e Atdheut eshte detyre e shenjte e shtetasit. Sherbimi ushtarak eshte i detyrueshem ne kufijte dhe menytrat e percaktuara ligj.

Kryerja e tij nuk paragjykon poziten ne pune te shtetasit, as ushtrimin e te drejtave politike. Organizimi i Forcave te Armatosura i pergjigjet frymes demokratike i Republikes.

Neni 53 Te gjitha kane per detyre te kontribuojne ne shpenzimet publike sipas aftesise se tyre kontribuese. Sistemi fiskal ndertohet me kritere progresiviteti.

Neni 54 Te gjitha shtetasit kane per detyre te jene besnike ndaj Republikes ethe te respektojne Kushtetuten dhe ligjet. Shtetasit te cileve u jane besuar funksione publike kane per detyre te kryejne me sipline dhe nder, duke bere betim ne rastet e percaktuara me ligj.